

Протиріччя стандартизації вищої освіти України в контексті нової інтеграції природничого і гуманітарного знання

Розглядається проблема «зняття» суперечностей стандартизації української вищої освіти через використання потенціалу інтеграції природничого та гуманітарного знання.

Ключові слова: суперечності стандартизації вищої освіти, інтеграція природничого і гуманітарного знання.

Початок другого десятиліття ХХІ століття ознаменувався новою спробою в черговий раз реформувати систему вищої освіти України. І це зрозуміло. Адже ключові гравці на полі вищої освіти – держава, бізнес, громадянське суспільство, академічна спільнота – не задоволені існуючим станом речей. Ключовим інструментом змін, що назрівають, є зміна стратегії стандартизації вищої освіти. Підкреслимо, що процес стандартизації вищої освіти України, покликаний вирішувати її суперечності, сам сповнений протиріччями різної природи.

Завданням даної статті є спроба осмислення протиріч стандартизації вищої освіти України через призму нової інтеграції природничого і гуманітарного знання.

Насамперед, маємо відмітити, що адекватна людській природі стандартизація може бути створена зусиллями великих наукових спільнот/організацій, до яких мають входити як «природничники» так і «гуманітарії». Абсолютним нонсенсом виглядає «поділ» людини між різними світами, адже вона «є їх громадянином» одночасно.

Прикладом цього є ідеї відомого сучасного філософа Е.Морена. «Як можна не помітити, – наголошує Е.Морен, – що найбільш біологічні явища – секс, смерть – в той же час найбільше пройняті символами культури! Найелементарніші прояви нашої біологічної життєдіяльності – вживання їжі, втамування спраги, дефекація – тісно пов'язані з нормами, заборонами, цінностями, символами, міфами, ритуалами, тобто з тим, що є найбільш специфічним для культури... Соціальна еволюція, – вважає Е.Морен, – являє собою не просто послідовність змін, що викликані зовнішніми збуреннями, але також і проекцію еволюції мозку *sapiens*'а. І тоді тим, що проектується на світ відтоді, коли декілька тисяч років назад еволюція стала сторичною, виявляється безпорядок, який породжує ентропію і, водночас, породжує складність...віднині історична еволюція набуває рис випадковості, блукань, часто – регресивності, нестійкості, безумства. Історія є не що інше, як випадковий, додатковий, конкурентний і антагоністичний зв'язок між безпорядком і процесом ускладнення» [10,с.128].

Цікавою є позиція Е.Морена виражена в його словах: «людину неможливо звести ні до його технічного образу *homo faber*, ні до його раціоналістичного образу *homo sapiens*. Відтворюючи образ людини необхідно враховувати міф, буденність, танок, спів, екстаз, любов, смерть, непомірність, війну... Неможна відкидати в якості «шуму», відходів, осаду ні афективність, ні невроз, ні безпорядок, ні випадковість» [10,с.192].

Дійсно, традиційно існує думка, що норми, створені людиною, обмежують закони «дикої» природи, зупиняючи «війну всіх проти всіх» (Т.Гоббс). Існує й інша думка – суспільні норми всадижені упорядкованістю Всесвіту, і є його гармонійною складовою. Обидві концепції мають немало прихильників, адже вони вкорінені в соціокультурній історії людства.

Щодо стандартизації вищої освіти ця суперечність, насамперед, постає як конфлікт між потребами суспільної практики та існуючими моделями їх раціоналізації. Іншими словами, за умов коли відсутній «стандарт» самого стандарту вищої освіти виникає бажання піддатися тенденції модерну до протиставлення порядку і свободи, що стали за висловом З.Баумана: «двома полюсами, між якими розвивається сюжет модерного існування; двома маточинами осі, навколо яких обертається модерна ментальність» [1,с.208].

У вимірі постмодернізму виправдано виглядає не «залізобетонна» конструкція стандарту/ідеалу, а скоріше дискурсивна концепція стандарту вищої освіти як органічного і соціального феномену водночас. Досить оптимістично виглядає стандарт у ролі «місточка» між біологічною і соціальною природою людини, проте й такий погляд не позбавлений суперечностей.

Занадто традиційним і укоріненим є постулат протиставлення людини як біологічної істоти, і людини як істоти соціальної. Як для «гуманітаріїв», так і для «природничників» є цілком виправданим, що гуманітарні науки вивчають одну складову, а біологічні – іншу. Але з позиції синергетики виглядає так, що цей поділ значною мірою штучний, уможливлений. Український філософ Є.Андрос зазначає: «людську природу можна визначити не через протиставлення культурного і біологічного, а лише спираючись на розуміння органічного їх взаємозв'язку як з погляду становлення людини, так і її нинішнього статусу» [14,с.211].

Тому криза гуманітарних парадигм має долатися не «новою істиною», носіями якої є «безумці, діти, художники, революціонери, шизофреніки» (М.Култасва), а зверненням до біології та інших природничих наук. В свою чергу природничі науки мають залучати до свого кола гуманітарні цінності та парадигми.

Ілюстрацією такого «синтезу наук» є синергетика, що постанала із фізичної теорії нелінійності, яка спершу критикувалася самими фізиками, інші ж науковці не мали про неї жодної інформації. А нині вона набула світоглядно-парадигмального масштабу, широко використовується як у природничому, так і у гуманітарному дискурсі [5].

Е.Морен слушно вказує: «Нам належить пов'язати людину розумну (*sapiens*) з людиною безумною (*depens*), людиною економічною, людиною технічною, людиною будуючою, людиною стурбованою, людиною споживацькою, людиною екстатичною, людиною співаючою і танцюючою, людиною нестабільною, людиною уявною, людиною міфологічною, людиною кризовою, людиною невротичною, людиною еротичною, людиною безмірною, людиною руйнуючою, людиною свідомою, людиною несвідомою, людиною магійною, людиною раціональною: одна особа являє себе в багатоманітні образів в ході остаточного перетворення гомінід в людину» [10,с.144]. Але охопивши своїм аналізом колосальний масив інформації, Е.Морен умісно чи випадково не називає найголовнішою, на нашу думку, іпостасі – людини, що навчається (*homo edukation*). Саме ця людина, на нашу думку, є центром розгортання синергії порядку і хаосу в планетарному (а може і надпланетарному) ноосферному вимірі.

Українська дослідниця І.Утюж в дисертації «Реалізація освітнього потенціалу особистості в інформаційному суспільстві» обґрунтовує «необхідність формування здатності особистості до ломки застарілих стереотипів мислення та діяльності з метою досягнення ефективної соціалізації в суспільному просторі. Це спричиняється посиленням уніфікаційних і стандартизаційних тенденцій в суспільстві, а також наслідками розгортання глобалізаційних процесів, що поки що змінює роль і місце людини, вимагаючи від неї постійного пристосування до мінливих умов життя і знаходження свого місця у світі» [13,с.9] (курсив – С.Т.). У роботі І.Утюж підкреслюється висока цінність для як для суспільства так і самої людини реалізації освітнього потенціалу особистості, але разом з тим авторка наголошує, що «досягнення цієї мети можливе лише за умови поєднання в українському соціокультурному просторі європейських стандартів з національними традиціями і національною специфікою українського суспільного життя» [13,с.6].

Так чи інакше, але «уніфікаційні і стандартизаційні тенденції в суспільстві», про які пише І.Утюж та інші автори, є локальним відображенням глобалізації. Для такого випадку Р.Робертсон пропонує спеціальний термін – глокалізація, яка є діалектичним феноменом не лише «глобального в локальному», але й «локального в глобальному». Він справедливо наголошує: «Не потрібно повністю змішувати емпіричні проблеми з аналітико-інтерпретаційними... форма глобалізації знає сьогодні рефлексивного перетворення, дедалі більше приймаючи проекти глокалізації як конструктивні ознаки сучасної глобалізації» [11,с.68].

З іншого боку сучасний польський філософ Марек Квек наголошує: «об'єднана Європа, очевидно, не має потреби в національних університетах у вузькому значенні слова. Адже метою процесу викладання та наукових досліджень має стати уніфікація, а не ізоляція окремих національних традицій» [6,с.274]. Останні можуть бути розглянуті

через призму національних цінностей, що мають гармонійно входити в смислове поле стандарту вищої освіти.

Ентоні Сміт ставить собі за мету «дослідити, чому наприкінці другого тисячоліття в час, коли світ стає більш уніфікованим і взаємопов'язаним, коли тоншають і зникають бар'єри між етнічними групами, відроджуються етнічні конфлікти і націоналізм» [12, с.15]. Відповідь Е.Сміта невтішна: «попри здатність націоналістів породжувати повсюдний терор і руйнування, – нація і націоналізм надають єдине реальне соціокультурне обрамлення для модерного світопорядку. Сьогодні вони не мають конкурентів... Понад і поза будь-якими політичними чи економічними вигодами, які може дати етнічний протистоять смерті й забуттю, допомогла утримати так багато націй і національних держав в епоху безпрецедентних соціальних змін і оновитися багатьом етнічним меншинам, які здавалися приреченими зникнути в епоху технологічного одноманіття і корпоративної ефективності» [12, с. 200–221].

Відомий американський антрополог Пол Коннертон в роботі «Як суспільства пам'ятають» досліджує феномен соціальної пам'яті, зазначає: «контроль над пам'яттю суспільства великою мірою обумовлює ієрархію влади... зберігання даних за допомогою сучасних інформаційних технологій і, отже, структурування колективної пам'яті за посередництвом технічних засобів для обробки даних – це не лише «технічне» питання. Воно стосується безпосередньо легітимації, а питання власності та контролю над інформацією є питанням кардинальної політичної ваги» [8, с.15].

У даному контексті не можемо не привести досить влучні слова відомого французького постмодерніста Ж.-М.Бенє, який пише: «Небезпека, що загрожує людині та яку виділяють деякі види мудрості, яким навчають як пом'якшуючим догмам, – це втома «я». Проти цієї загрози обачливо було б звернутися до того гніву, що відновлює суперництво, без якого воля і розум згасають» [2, с.142].

З іншого боку був правий і Ю.Габермас, який ще в 1986 році наголошував: «Беручи до уваги чотири великі морально-політичні проблеми нашого існування: зважаючи на голод і злидністність у країнах третього світу; зважаючи на катування і приниження людської гідності, що триває в неправових державах; зважаючи на зростаюче безробіття і диспропорції у розподілі суспільного блага в західних індустріальних країнах; нарешті, зважаючи на ризик самознищення, чим і є гонка ядерних озброєнь для життя на цій планеті, – зважаючи на таке становище, мабуть, мій погляд на можливості філософської етики можуть розчарувати; у будь-якому разі вона є колючкою: філософія нікого не позбавляє відповідальності» (курсив –С.Т.) [3, с.342].

Зрештою, цінність стандарту власне полягає у налагодженні етики діалогу минулого, що відходить, сучасності, яка постає, і майбутнього, яким ми його хочемо бачити. Проте, у будь-якому випадку, аксіологічні орієнтири стандартизації вищої освіти невіддільні від найвищої цінності – людини, а значить не варто залишити поза увагою і сучасні антропологічні орієнтири.

На нашу думку, в антропологічному дискурсі найближчого майбутнього неминучий зсув до реабілітації «ідеї стандарту», аналогічно тому як Л.Губерський, В.Андрущенко та М.Михальченко в роботі «Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз» наголошують на «реабілітації ідеології» [9].

Заглиблюючись у проблему реабілітації ідеї стандарту, зазначимо, що починаючи із 60–х рр. XX ст. західна цивілізація йде шляхом звільнення людини від традиційних норм і обмежень суспільства: сексуальна революція, фемінізм, права геїв і лесбійок тощо. «Безглуздом жестом» називає сучасний постмодерніст Карл Нікерк, випадок, коли «студентки наприкінці 1960–х рр. перешкодили Адорно читати лекцію, оголивши перед ним груди» [4, с.471].

Однак, дана тенденція до «визволення» мала під собою й вагомий філософський підґрунт. Багато із сучасних дослідників вказують на філософію Ф.Ніцше, як на критичне підґрунтя що спричинило руйнацію раціонального, нормативного, стандартного у філософії постмодернізму. Так, Тейлор Робертс в «Енциклопедії постмодернізму» зазначає: «вплив Ніцше на постмодернізм ні з чим не можна порівняти. Можна навіть твердити, що постмодернізм як філософський феномен почався тоді, коли Жиль Дельоз опублікував 1963 р. свою працю «Ніцше і філософія», в якій виступив на захист справедливого виклику, що його Ніцше кинув гегелівському визначенню релігійного

та спекулятивного... Справді, без цих критичних ресурсів ані деконструкція Жака Деріда, ані генеалогічний аналіз влади, знання та сексуальності Мішеля Фуко не стали б можливими» [4, с.292].

На думку С.Клепка, «Ж.Деріда дослідницьку стратегію деконструкції реалізував переважно в літературознавстві і мистецтвознавстві. Настав час за педагогікою, освітою бути підданою деконструкції. Подолання консерватизму в освіті можливе лише шляхом деконструкції існуючої системи освіти та її змісту, педагогічних досліджень» [7, с.67].

Отже, попередні висновки показують, що забезпечення освіченості своїх громадян є одним із важливих завдань публічної політики будь-якої цивілізованої держави. Стандартизація вищої освіти є чинником росту загального рівня освіченості людей.

Удосконалення процесу прогнозування і проектування системоутворюючих елементів національної вищої освіти пов'язують із її стандартизацією. Це полегшує зміну освітніх парадигм, їх еволюцію при збереженні основ традицій національного типу вищої освіти. Стандартизація виступає як спосіб демократизації і забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти. Тому закономірно, що саме стандартизація виступає ключовим засобом вирішення такого державного завдання, як гарантування якості вищої освіти громадян.

Серед шляхів урегулювання практичних проблем стандартизації вищої освіти найоптимальнішим видається розробка і послідовна реалізація спеціальної Державної цільової програми «Стандартизація освіти», де окремий розділ має бути присвячений стандартизації вищої освіти, її завданням і принципам.

Видається необхідним функціонально розмежувати сфери компетенції різних способів упорядкування і нормування вищої освіти. Без чіткого артикулювання сфери застосування стандартів у порівнянні із традиційним комплексом нормативних документів вони й надалі не матимуть широкого практичного застосування. А це, у свою чергу, зводить нанівець зусилля розробників стандартів, знецінює їх працю.

Також доцільно на законодавчому рівні розподілити сфери відповідальності між державними і громадськими інституціями щодо стандартизації, використавши багатий зарубіжний досвід та адекватно застосувавши його до української освітньої реальності.

Період розвитку вищої освіти, коли стандарт сприймався як оригінальна інновація, поступово відходить у минуле. Сьогодні диктує іншу реальність – стандарт є законодавчо закріпленою нормою. Відтак, належить ретельно проаналізувати та узагальнити набутий досвід стандартизації вищої освіти з тим, щоб забезпечити більш ефективне «входження» ідей стандартизації в освітню практику відповідно до викликів майбутнього.

Система вищої освіти потребує визначеності у таких наріжних питаннях, що їх висуває практика: яка мета стандартизації, що є об'єктом стандартизації, який орган уповноважений розробляти і затверджувати стандарти, яким чином контролювати якість стандартів, як її застосовувати та здійснювати моніторинг застосування. Це далеко не вичерпний перелік питань, але він може стати відповідною «точкою» майбутніх пошуків. Питання стандартизації розгортаються на кількох рівнях – філософському, науковому, методичному. Філософський рівень – це відповідальність філософії освіти. Науковий – економіки, теорії права, педагогіки, психології, соціології та інших наук. Методичний – це предмет методик окремих навчальних дисциплін. Вирішення питань одного порядку, неможливе без імплементації висновків більш високого рівня.

В сучасній українській вищій освіті ситуація ускладнюється ще й протиріччями які виникають під час імплементації одних і тих самих принципів (наприклад Болонських) у різні освітні практики. Різні складові системи вищої освіти, наприклад, законодавча, інституційна, кадрова, інфраструктурна площини, мають різну швидкість еволюційних змін, а подекуди і різний вектор.

Парадоксально, але осмислення цієї тенденції підводить нас до усвідомлення існування своєрідного «зворотного ефекту», коли введення єдиних стандартів не полегшує ситуацію, а навпаки ускладнює її, роблячи систему вищої освіти менш прозорою і, відповідно, менш ефективною. У вимірі держави дана ситуація є особливо характерною в періоди розгортання політичних і соціально-економічних трансформацій; у планетарному вимірі – в часи цивілізаційних зламів. Сучасна ситуація в Україні мислиться як така, що поєднує в собі обидві резонуючі взаємопідсилюючі тенденції.

«Рубання гордієвого вузла» не на часі. Духовна сутність освіти (В.Андрущенко) вимагає бережного ставлення і вдумливого, науково-обґрунтованого та надзвичайно обережного втручання у процеси її самоорганізації. Відтак, розпочинати слід саме з найзагальнішого філософсько-освітнього аналізу. Без філософської рефлексії проблем стандартизації розпочинати наукові або, тим паче, пошуки методичні не доцільно.

Стандартизація вищої освіти як соціально-політичний проект, що спрямований на результат освіти, є ключовим механізмом впливу на майбутнє українського суспільства за умови коли його цілі чітко визначені. Адже різні «актори» в полі стандартизації вищої освіти (міжнародні організації, держава, політичні сили, роботодавці, освітяни, студенти та їх батьки тощо) зацікавлені у реалізації різних її завдань.

Основними цілями стандартизації вищої освіти ми бачимо креативність та інноваційність, посибілістське мислення та адаптивність, що, в свою чергу, розкриваються через обґрунтовані нами сім рівнів завдань стандартизації вищої освіти.

По-перше, завдання стандартизації на глобальному рівні (створити умови для підтримання світового порядку; забезпечити становлення інформаційного суспільства; розробити загальноновизнаний міжнародний стандарт розробки стандартів).

По-друге, завдання стандартизації на регіональному (європейському) рівні (забезпечити створення єдиного європейського освітнього простору; підвищити конкурентоспроможність європейського освітнього ринку та європейського ринку праці; створити умови мобільності науковців, викладачів, студентів, а також висококваліфікованої робочої сили).

По-третє, завдання стандартизації на національному (всеукраїнському) рівні (гарантувати право кожного громадянина на якісну і доступну освіту; забезпечити реалізацію загальнодержавних пріоритетів розвитку; сприяти міжнародному авторитету української держави).

По-четверте, завдання стандартизації на галузевому рівні (верифікувати стандарти вищої освіти практикою певної галузі; забезпечити кореляцію підготовки фахівців різними ВНЗ в межах однієї галузі; сприяти взаємопроникненню практики різних галузей).

По-п'яте, завдання стандартизації на рівні вищого навчального закладу (гарантувати автономію вищого навчального закладу; забезпечити гармонію традицій та інновацій у вищих навчальних закладах; оптимізувати використання матеріальних та інтелектуальних ресурсів, а також часу).

Забезпечення керованості системою освіти як складової гуманітарної політики держави можливе лише через єдині принципи стандартизації всіх ланок освіти держави. Контроль за недержавною формою освіти, транснаціональними освітніми корпораціями має йти шляхом створення умов самоорганізації системи стандартів.

Інтеграційний характер стандартизації вищої освіти сприятиме розвитку міждисциплінарних наукових досліджень в університетах, що, в свою чергу, позитивно позначиться на якості вищої освіти. Смісл стандартизації вищої освіти полягає не в волюнтаристському «управлінні» вищою освітою, а в природній індукції внутрішніх джерел руху і саморуху освіти.

Стандарт вищої освіти виступає як своєрідний компроміс між потребами суспільства у фахівцях певних професій та потребами особистісного розвитку і самоосвіти. На основі аналізу нами пропонується десять принципів випереджуючої (антиципативної) стандартизації вищої освіти – системності, адекватності, проактивності, ефективності, особистісної зорієнтованості, достатності, необхідності, однозначності, варіативності, самооновлення.

На нашу думку, антиципативна стандартизація вищої освіти не є елімінуючим фактором для розгортання багатоманітності форм здобуття вищої освіти, розширення спектру освітніх технологій та інновацій. Вона не порушує принцип пріоритету педагогічної творчості. Натомість стандартизація вищої освіти виступає рушійною силою еволюції вищої освіти, що, зрештою, уможливило прогресивний розвиток як такий. Визначаючи «правила гри» на освітньому полі, стандартизація сприяє прозорій конкуренції між вищими навчальними закладами, що, в свою чергу, є однією з передумов забезпечення якості вищої освіти.

Вирішення означених завдань випереджуючої стандартизації вищої освіти та реалізація її принципів без сумніву сприятиме гармонізації системи освіти із різними суспільними сферами, державою, економікою, наукою, культурою. Адже на сучас-

ному етапі стандартизація вищої освіти мислиться рівновіддаленою і від тенденцій «зашкарболого» консерватизму і від тенденцій необґрунтованого експериментаторства в освіті. На противагу крайнощам антиципативна стандартизація використовує інкрементальний підхід до вдосконалення вищої освіти, який ґрунтується на новій інтеграції природничого і гуманітарного знання.

Список використаних джерел

1. Бауман З. У пошуках центру, що тримає / Зигмунт Бауман // Глобальні модерності. – [за ред. М.Фезерстоуна, С.Леша, Р.Робертсона]; [пер. з англ. Т.Цимбала]. – К.: Ніка–Центр, 2008. – С. 201–220.
2. Беньє Ж.–М. Роздуми про мудрість / Ж.–М.Беньє; [пер. з фр. Є.Марічева]. – К.: Ніка–Центр, 2003. – 168 с.
3. Габермас Ю. Мораль і моральність. Чи стосуються гегелівські заперечення Канта також і дискурсивної етики? / Ю.Габермас // Єрмолаєнко А.М. Комунікативна практична філософія. Частина друга. Вибрані тексти. – К.: Лібра, 1999. – С.325–345.
4. Енциклопедія постмодернізму / [За ред. Чарльза Е. Вінквіста, Віктора Е. Тейлора]; [Пер. з англ. В.Шовкун, наук. ред. пер. О.Шевченко]. – К.: Основи, 2003. – 503 с.
5. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П.Капица, С.П.Курдюмов, Г.Г.Малинецкий– [Изд. 3–е.]. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 288 с.
6. Квек М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад / Марек Квек // Ідея Університету: Антологія [упоряд.: М.Зарубицька, Н.Бабалік, З.Рибчинська]; відп. ред. М.Зарубицька. – Львів: Літопис, 2002. – С. 269–291.
7. Клепко С.Ф. Конспекти з філософії освіти / С.Ф.Клепко. – Полтава: ПОППО, 2007. – 420 с.
8. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / Пол Коннертон; [пер. з англ. С.Шліпченко]. – К.: Ніка–Центр, 2004. – 184 с.
9. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / [Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М.]. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
10. Морен Э. Утраченная парадигма: природа человека / Э.Морен; [пер. с франц., введение, послесловие М.Собуцкого]. – К.: Кормэ–Синто, 1995. – 240 с.
11. Робертсон Р. Глокалізація: часопростір і гомогенність–гетерогенність / Роланд Робертсон // Глобальні модерності; [за ред. М.Фезерстоуна, С.Леша, Р.Робертсона]. – [пер. з англ. Т.Цимбала]. – К.: Ніка–Центр, 2008. – С. 48–72.
12. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Ентоні Сміт; [пер. з англ. М.Климчука і Т.Цимбала]. – К.: Ніка–Центр, 2006. – 320 с.
13. Утюж І.Г. Реалізація освітнього потенціалу особистості в інформаційному суспільстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / І.Г.Утюж. – Запоріжжя, 2006. – 19 с.
14. Філософська антропологія: екзистенційні проблеми / [В.І. Шинкарук, В.Г.Табачковський, Г.І. Шалашенко та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2000. – 287 с.

Терепещий С.О. Противоречия стандартизации высшего образования Украины в контексте новой интеграции естественнонаучного и гуманитарного знания

Анализируется проблема «снятия» противоречий стандартизации украинского высшего образования через использование потенциала интеграции естественнонаучного и гуманитарного знания.

Ключевые слова: противоречия стандартизации высшего образования, интеграция естественнонаучного и гуманитарного знания.

Terepshchyi, S.O. Contradictions of standardization of higher education in Ukraine in the context of a new integration of natural and humanitarian knowledge

The problem of «removal» of contradictions of standardization of Ukrainian higher education through the use of potential of integration of natural and humanitarian knowledge is reviewed.

Key words: contradictions of standardization of higher education, integration of natural and humanitarian knowledge.